

İktisat ve Turizm Politikası Kaymalarının Türkiye’de Turizm Arzına Etkilerinin Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri ile Analizi (Examining the Effects of Economic and Tourism Policy Shifts on Tourism Supply in Türkiye Using Structural Break Unit Root Tests)

Fırat ÇİFTÇİ^a , * İnci Oya COŞKUN^b

^a Anadolu University Institute of Social Sciences, Eskişehir/Türkiye

^b Anadolu University Faculty of Tourism, Department of Tourism Guidance, Eskişehir/Türkiye

Makale Geçmişi

Gönderim Tarihi: 21.07.2023

Kabul Tarihi: 22.09.2023

Anahtar Kelimeler

Turizm politikası

İktisat politikası

Türkiye

Yapısal kırılmalı birim kök testleri

Öz

Ülkelerin temelde iktisadi büyüme hedefiyle, gelir dağılımı ve fiyatlar gibi ekonomik değişkenleri istendik düzeye getirebilmek için bir araç olarak kullandıkları iktisat politikaları diğer tüm alanlarda olduğu gibi turizm endüstrisi açısından da belirleyicidir. Türkiye’de Planlı Dönem olarak adlandırılan ve 1963 yılında başlayan merkezi planlama yaklaşımı ile birlikte turizm endüstrisi de ulusal kalkınma planlarında yerini almıştır. Bu araştırmanın amacı Türkiye’de planlı dönem sonrasında uygulanan iktisat politikası yaklaşımlarındaki değişikliklerin en somut yansımalarının görülebildiği turizm arzı ve özellikle konaklama arzı üzerindeki etkilerini incelemektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda 1970-2018 dönemine ait yıllık veriler ile konaklama işletmeleri için turizm yatırım belgeli ve işletme belgeli tesis sayıları ile yatak sayılarına ek olarak toplam tesis ve yatak sayıları Bai-Perron (BP) ve Carrion-i Silvestre (CiS) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testleri ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş ve tüm serilerde yapısal kırılmaların varlığı tespit edilmiştir. Analiz bulguları 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu’nun ve ekonomik kriz dönemlerinin etkilerini açıkça ortaya koymuştur. Türkiye’de Planlı Dönemde turizm politikalarının temelini oluşturan yatırım teşviklerinin turizm arzı açısından ekonomik krizler ve siyasi istikrarsızlıklar gibi faktörlerin gerisinde kalması, yatırım politikalarının yeterli finansman desteği ve küresel turizm eğilimleri çerçevesinde kapsamlı bir bakış açısıyla ele alınması turizm endüstrisinin gelişimi açısından önem arz etmektedir.

Keywords

Tourism policy

Economic policy

Türkiye

Structural break unit root tests

Abstract

Countries use economic policies as a means to achieve their primary goal of economic growth and to bring economic variables such as income distribution and prices to the desired level. Just like in all other areas, these economic policies are also crucial for the tourism industry. In Türkiye, the tourism industry found its place in national development plans alongside the centrally planned approach called the Planned Period, which began in 1963. This study aims to examine the effects of changes in economic policy approaches implemented after the planned period in Türkiye on tourism supply, accommodation supply in particular, where the most significant reflections of these changes in policies can be observed. For this purpose, annual data for the period 1970-2018 are used to analyze the numbers of tourism investment and operation-certified facilities and bed capacities for accommodation establishments, in addition to the total number of facilities and beds. The Bai-Perron (BP) and Carrion-i Silvestre (CiS) multiple structural break unit root tests were conducted and their findings were compared. Multiple structural breaks were identified in all series. Results demonstrate Law No. 2634 on Tourism Incentives and economic crisis periods have created distinctive shocks to tourism supply. The conclusion section presents recommendations regarding the relationship between tourism policies and tourism supply. Structural break dates obtained from the BP test for structural breaks were interpreted for the relevant period’s economic and tourism policies, and recommendations were developed accordingly.

Makalenin Türü

Araştırma Makalesi

* Sorumlu Yazar

E-posta: ioyazicilar@anadolu.edu.tr (İ. O. Coşkun)

DOI: 10.21325/jotags.2023.1284

** Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı’nda Dr. Öğr. Üyesi İnci Oya COŞKUN danışmanlığında Fırat ÇİFTÇİ tarafından “Türkiye’nin İktisat ve Turizm Politikaları İlişkisi” başlığı ile 2019 yılında kabul edilen yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Bu tez çalışması Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonunca kabul edilen 1709E496 no.lu proje kapsamında desteklenmiştir.

GİRİŞ

Turizmin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ülkelerin turizm politikalarına önem vermesine neden olmuş, her ülke kendi kaynakları doğrultusunda farklı politikalar geliştirmiştir (Kahraman ve Tarla, 2022). Turizm endüstrisi 1980’li yıllardan bu yana Türkiye ekonomisi için önemli bir ihracat, döviz ve istihdam kaynağı olarak görülmektedir. Merkezi planların yapılmaya başlandığı 1963 yılından itibaren turizmin bir politika alanı olarak ele alındığı görülmektedir. Ülkenin turizm politikalarının özellikle 1982 yılında yürürlüğe giren ve hâlen devlet tarafından aktif bir şekilde kullanılan 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu aracılığı ile bu alanda yatırımları destekleyecek ve arz kapasitesini arttıracak şekilde tasarlandığı görülmektedir. Dünyanın önde gelen turizm destinasyonlarından biri olan Türkiye’nin iktisat politikaları ekseninde belirlediği turizm politikaları ve bu politikalara bağlı olarak geliştirdiği kalkınma planları ülke turizminin geliştirilmesinde büyük rol oynamaktadır.

1980 sonrası ülkede yaşanan köklü siyasi, toplumsal ve ekonomik değişiklikler pek çok faktöre bağlı olarak gelişmiştir. 1973 yılında tüm dünyada etkili olan Petrol Krizi ekonomik yapının değişimine neden olan temel olaylardan biri olarak kabul edilmektedir (Kazgan, 2004, s. 188). Değişimin iç dinamiklerine bakıldığında ise ithal ikameci üretim modelinin ömrünü tamamlaması, artan cari açık ve enflasyon gibi koşullar siyasi, ekonomik değişimlerle birlikte toplumsal dönüşümü de beraberinde getirmiştir (Yenal, 2010, s. 130).

1980 sonrası iktisat politikalarının genel çerçevesini neoliberal politikalar oluşturmaktadır. 24 Ocak Kararları olarak adlandırılan ve 1980 yılında yürürlüğe giren neoliberal politikalar; kamu harcamalarının sınırlandırılması, serbest döviz kuruna geçilmesi gibi iktisadi önlemleri kapsamaktadır (Öztürk, vd., 2008, s.17; Demirdağ ve Küçükkalay, 1999, s. 129). Aynı yıl 12 Eylül Askeri Darbesi sonrası bu doğrultuda atılan adımları Boratav (2008, s. 150) “askeri rejim altında liberal ekonomi” olarak nitelendirmektedir. Bu dönemde, ithalat ve ihracatta serbestleşme derecesinin giderek artması (Kazgan, 2004, s. 154), kamu bütçesinin daraltılması (Kargı ve Özügurlu, 2007, s. 280), yabancı sermaye yatırımlarının arttırılması (Erdilek, 1988) ve özelleştirme politikalarına yoğunlaşılması (Sezgin, 2010, s. 5) hedeflenmiştir. Bu dönemin ekonomide serbestleşme politikalarına paralel olarak kurgulanan turizm politikaları, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu (1982) ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (1986) ile hayata geçirilmeye çalışılmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012). 80’li yıllar turizm endüstrisinde arz yönlü politikaların belirgin biçimde benimsendiği ve desteklendiği bir dönem olarak değerlendirilebilir. Yabancı sermayenin ve turizm yatırımlarının desteklenmesi ile 1985 yılından itibaren konaklama tesis ve yatak kapasitesinin hızlı bir şekilde artış gösterdiği görülmektedir.

Hayata geçirilen neoliberal politikalar, 1990’ların sonuna doğru önemli ekonomik krizlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş (Kazgan, 2004, s. 440); 2000’li yıllar da bu krizlerin izlerini taşımaya devam etmiştir. 2000 sonrası hem siyasal iktidarın değişmesi hem de 90’lı yılların ekonomik krizlerinin etkileri nedeniyle iktisat politikalarında önemli yapısal değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde iktisat politikalarının rotasını planlama anlayışının kalkınma plancılığından stratejik planlama yaklaşımına dönüşümü belirlemiştir. Hazırlanan ekonomik plan ve programlarla liberal dönüşümün tamamlanması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda; döviz kuru çıpasına dayalı kur rejiminden dalgalı kur rejimine geçilmiş (Serin & Bastı, 2001, s. 1216), Avrupa Birliği (AB)’ne tam üyelik süreci ile beraber ekonomi alanında uyum politikaları yürürlüğe konmuş (Sakarya, 2014, s. 247), iktisat politikalarının merkezine inşaat sektörü yerleştirilmiştir (Yeşilbağ, 2016, s. 608). 2008 Küresel Finans Krizi nedeniyle kredi

faizleri yükselmiş, dolayısıyla ucuz döviz ve ihracata dayalı büyüme modeli geçersiz hale gelmiştir, ülke ekonomisinde daralma başlamıştır (Yeldan, 2009, s. 18).

2000 sonrası değişen iktisat politikalarının çehresi, turizm politikalarını da doğrudan etkilemiştir. Özellikle stratejik planlama anlayışı ve AB ile uyum süreci turizm politikalarının çerçevesini oluşturmuştur (Emekli, 2005, s.105). Stratejik planlama anlayışı ile hazırlanan “Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007-2013)” ile, “Sürdürülebilir turizm yaklaşımı belirlenerek istihdamın artırılmasında ve bölgesel gelişimde turizmin öncü bir konuma ulaştırılması ve Türkiye’nin 2023 yılına kadar, uluslararası pazarda turist sayısı ve turizm geliri bakımından ilk beş ülke arasında önemli bir varış noktası ve uluslararası bir marka haline getirilmesinin sağlanması” hedeflenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007, s. 3). 2013 sonrası yaşanan ekonomik, siyasal ve bölgesel krizler turizm endüstrisini olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu çalışma, Türkiye’de 1980 sonrası uygulanan iktisat ve turizm politikalarının turizm arzı üzerinde yarattığı etkileri politika kaymaları ve dönemin önemli ekonomik ve siyasi olayları üzerinden değerlendirmektedir. Bu amaçla, 1980 sonrasında uygulanan iktisat ve turizm politikalarındaki belirgin değişiklikler turizm yatırım ve işletme belgeli konaklama tesis sayıları üzerinden yapısal kırılmalara ilişkin dönemleri tespit edebilmek için Bai-Perron ve Carrion i-Silvestre yapısal kırılmalı birim kök testleri ile analiz edilmiş, analizler sonucunda ortaya çıkan kırılma tarihleri politikalarla ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Turizm politikaları konusunda geçmiş dönemlerde yapılan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada hem nicel bir yaklaşım ve ikincil veriler ile turizm arzı ile iktisat ve turizm politikaları ilişkisi değerlendirilmiş hem de turizm arzının politikalar çerçevesinde gelişimi konusunda bir iç götü sunulmuştur. İzleyen bölümlerde öncelikle 1980 sonrası Türkiye’de turizme yön veren iktisat politikaları ve turizm politikaları açıklanmış, daha sonra yöntem ve araştırma bulguları sunulmuştur. Son bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Literatür Taraması

Turizm endüstrisi planlı dönem öncesinde de iktisadi açıdan büyük önem taşıyan bir politika alanı olarak alınmıştır. Bununla birlikte Türkiye’de turizm endüstrisinin iktisat politikaları ve kalkınma planları bağlamında belirgin bir şekilde ele alınmaya başlandığı dönem 1979-1983 yıllarını kapsayan IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemidir. Bu planla birlikte desteklenen ve hazırlanan 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu ile Türkiye’de turizmin planlı, hızlı ve çağın gereklerine uygun gelişimi desteklenmeye başlanmıştır.

Turizm politikaları, devletin iktisadi yaklaşımının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle izleyen bölümde 1980 sonrası iktisat politikaları açıklanmış, ardından iktisat politikaları bağlamında turizmin gelişimi ele alınmıştır.

1980 Sonrası İktisat Politikaları

İktisat politikaları açısından ele alındığında, 1980 sonrasında Türkiye’de yapısal değişikliklerin yaşandığı gözlenmektedir. Toprak (1996, s. 3), 1980 öncesi uygulanan planlı kalkınma yaklaşımının terk edilerek yapısal değişikliklere geçildiğini ifade eder. Bu yeni yapısal değişiklikler 24 Ocak Kararları olarak anılan ve 1980’de yürürlüğe giren iktisadi politikalar ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ekseninde şekillenmiştir (Öztürk vd., 2008, s. 17; Demirdağ & Küçükcalay, 1999, s. 129; Tüleykan & Bayramoğlu, 2016, s. 405). 24 Ocak Kararları, üretim artışı sağlama ve kayıt dışı ekonomiyi düzenleme hedefiyle kamu harcamalarının azaltılması, ücretlerin düşürülmesi,

serbest döviz kuruna geçiş gibi bir dizi ekonomik düzenlemeyi kapsamaktadır. Bu kararlar bir bakış açısıyla Türkiye'nin dışa açılmasını ve çağa ayak uydurmasını sağlayan bir adım olarak değerlendirilirken (Öztürk vd., 2008, s. 15), bir diğer bakış açısıyla Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde gerekenden fazla taviz verdiği şeklinde yorumlanmaktadır (Boratav, 2008, s. 147). Aynı yılın Eylül ayında gerçekleşen 1980 Askeri Darbesi de ülkedeki iç karışıklıklara ek olarak 1970'lerin sonlarında başlayan sermaye birikim sürecindeki aksaklıkların giderilmesi için bir eylem olarak değerlendirilebilir (Savran, 1992, s. 109). 12 Eylül Darbesi sonrasında ithal ikameci politikalardan ihracata dayalı büyüme modeline geçiş süreci başlamıştır (Özçelik, 2001, s. 77).

İhracata dayalı büyüme yaklaşımına bağlı olarak 1980 sonrası iktisat politikaları dış ticaretin serbestleştirilmesi yönünde geliştirilmeye başlanmıştır. Avrupa Birliği (AB) ile 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması serbestleşmenin artması açısından önemli ölçüde belirleyici olmuştur (Kazgan, 2004, s. 154). Ayrıca dış ticarete serbestleşme yaklaşımı Yabancı Sermaye Kanunu'nda yatırımları kolaylaştırıcı iyileştirmeler ve bürokratik işlemlerin azaltılması, Gümrük Birliği'ne üyelik, kambiyo rejiminde yapılan değişiklikler, devlet yatırımlarının özelleştirilmesi gibi düzenlemelerle birlikte yabancı sermaye yatırımlarının artmasını da teşvik etmiştir (Erdilek, 1988). 1980 sonrası dönemin temel tanımlayıcı özelliklerinden biri de özelleştirme politikalarının yoğun bir şekilde kullanılmasıdır. Turgut Özal tarafından askeri darbe sonrasında kurulan 45. Hükümet Özelleştirme Master Planı'nı hazırlamış (Sezgin, 2010, s. 5); 1994 yılına gelindiğinde 165 kuruluş özelleştirme kapsamına alınmıştır (Kilci, 1994, s. 26-28).

Türkiye'de 1980-2000 dönemi özetle başarısız iktisat politikaları sonucu ortaya çıkan ekonomik krizlerle geçen bir dönem olarak tanımlanabilir. Krizler aynı zamanda iktisat politikalarında yeni yaklaşımların da ele alınmasının nedenidir. 1990'lı yıllar için ekonomik kriz yılları tanımlaması yapılabilir. 1994 ve 1998 yıllarında yaşanan ekonomik krizler, 1999 Yalova Depremi'nin yıkıcı etkileri ve ardından gelen ekonomik bunalım 1990'ların başında başlayan ekonomik dengesizliklerin ve dışa açık iktisat politikalarının sonucu olarak nitelendirilebilir (Karabıçak, 2010, s. 256).

2000'li yıllar ise ekonomik krizlerin etkilerini sürdürdüğü, enflasyonun zirveye ulaştığı bir dönemdir. 1999 sonrasında derinleşen ekonomik bunalım sonucu Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan ve "enflasyonu düşürme programı" olarak anılan Stand-By anlaşması başarısızlıkla sonuçlanmış (Yaşar, 2009, s. 223), Türk Lirasının değerindeki artış enflasyonu tetiklemiştir (Ertuna, 2007, s. 75). Programın başarısızlığının yanı sıra, özelleştirmelerin yapılamaması, Dünya Bankası (DB) tarafından verilen kredilerin askıya alınması, devlet bankalarında büyük ölçekli görev zararlarının oluşması krizin etkilerini derinleştirmiştir (Boratav, 2008, s. 24-25). Buna bağlı olarak Şubat 2001'de ülke içi siyasi anlaşmazlıkların da etkisiyle iktisat politikaları güvenilirliğini tamamen yitirmiştir (Fırat, 2009, s. 512).

2001 Krizinden sonra IMF'nin denetiminde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) olarak adlandırılan yeni bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur. GEGP'nin temel amacı güven bunalımı ve istikrarsızlığın giderilmesi, kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasıdır (Ay & Karaçor, 2006, s. 71; Hazine Müsteşarlığı, 2001, s. 5). 2001 Krizi sonrası 2002'de yapılan erken genel seçimlerde iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi Türkiye'de iktisat politikalarının temel çerçevesini değiştirmiştir. GEGP programı uygulanmaya devam edilirken, hem 2002 Acil Eylem Planı hem de 2003 İstikrar Programı'nın desteğiyle (Şimşek, 2007, s. 62), dış ekonomik ilişkiler hızla toparlanmış; ihracat 2002'de 36 milyar dolardan 2007 yılında 107 milyar dolara, ithalat

ise 50 milyar dolardan 170 milyar dolara çıkmıştır. 2007 yılında ülkenin cari açığı 35 milyar doları bulmuş, dış borç yükü ise 200 milyar dolar seviyelerini aşmıştır (Bayrak & Kanca, 2013, s. 13).

2000’li yılların iktisat politikalarının önemli belirleyicilerinden biri de AB’ye tam üyelik süreci ve uyum politikalarının uygulanmaya başlanmasıdır. AB uyum politikaları yabancı sermaye yatırımlarını desteklemiş; yabancı sermayenin milli gelir içindeki payı 2000 yılında %8,1’den 2002-2007 döneminde ortalama %9,8’e yükselmiştir. Bu dönemde 1980’li yıllarda hedeflenen serbestleşme süreci desteklenmeye devam edilmiştir (Sakarya, 2014, s. 247). Yine aynı dönemde uluslararası piyasaların da desteği ile finansal genişleme ve fon olanakları artmıştır. Hızla artan dış açık bu dönemde sıcak para akışının yüksek faiz oranları sayesinde artması, özelleştirme ve şirket birleşmeleri ile dengelenmeye çalışılmıştır. 2002-2008 döneminde Türkiye’nin dış borç yükü 2003 yılında 129,6 milyar dolardan 2008 Haziran’ında 288,4 milyar dolara yükselmiştir (Yeldan, 2009, s. 17).

2008 yılında ABD’de başlayan ve sonrasında tüm dünyada etkileri görülmeye başlanan Küresel Finans Krizi Türkiye’yi 2011-2012 yıllarında yüksek cari açık ve dış borç yükü altında yakalamıştır. Küresel Finans krizinin de etkisi ile birlikte dış ve iç politik gerilimler 2013 yılını iktisat politikaları açısından önemli bir dönüm noktası haline getirmiştir. Ülkede ekonomik kırılganlık 2014 yılının başından itibaren yüksek enflasyon ve döviz kurunda sürekli artışa neden olmuştur. Faiz oranlarının kontrol edilememesi ekonomik daralma ve işsizliği beraberinde getirmiştir (Yüceol, 2014, s. 2).

1980 Sonrası Turizm Politikaları

Turizm politikaları 1980 sonrası dönemin ekonomide serbestleşme politikalarına uygun olarak hazırlanmıştır. 1984 yılına kadar kurumsal yapının düzenlenmesi amacıyla yasal altyapı kurgulanmaya çalışılmış; 1984 yılında ise hazırlanan Geçiş Programı ile turizm yeniden iktisat politikaları kapsamında ele alınmaya başlanmıştır. 1985 yılında hazırlanan V. Beş Yıllık Kalkınma Planından önce yürürlüğe konulan 1984 Geçiş Programı 24 Ocak Kararlarının üretim artışı ve dışa açılma politikalarını destekleyici nitelikte turizm hedefleri ortaya koymaktadır. Bu hedefler turizme uygun bölgelerin geliştirilmesi, turizm merkezlerinin ve tur güzergâhları belirlenmesi olarak sıralanabilir (Sözen, 2006, s. 37).

1983 yılında kurumsal yapıda değişiklikler yapılarak Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı Kültür ve Turizm Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiştir (Andaç, 2018, s. 10). Aynı dönemde ekonomide serbestleşme adımlarının turizm endüstrisi üzerindeki etkileri hükümet programlarında ele alınmıştır.

1980’li yılların turizm politikalarına yön veren en önemli gelişmeler 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu (1982) ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (1986) olarak sıralanabilir. Bu kanunlar sayesinde turizm yatırımlarının hem yerli hem de yabancı yatırımcılar tarafından yapılabilmesi için çeşitli kolaylıklar ve fon imkânları sunulmuştur ve ülkede turizm endüstrisinin gelişiminin çekirdeği oluşturulmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 2012). Turizmi Teşvik Kanunu’na göre yatırımcılar kanunun sağladığı teşviklerden yararlanabilmek için Kültür ve Turizm Bakanlığı’na başvurarak turizm yatırım ya da işletmesi belgesi almaları zorunludur. Bu kanun sayesinde turizmin belirli bölgelerde ve devlet politikalarına uygun olarak geliştirilmesinin önü açılmıştır (Şahin, 1990, s. 131).

1980 sonrası uygulanan turizm politikalarının konaklama alanında örgütlenme, seyahat acentacılığı faaliyetlerinin geliştirilmesi, turizm yatırımlarının artırılması, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin desteklenmesi

gibi sonuçları nedeniyle, 1980’li yıllar Türkiye turizm endüstrisi için önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir ve modern turizm tarihinin en parlak dönemi olarak değerlendirilebilir (Akçura, 2012, s. 140).

2000 sonrası turizm politikaları ise değişen iktisat politikalarının izlerini taşımaktadır. IMF, DB ve AB ile yürütülen ekonomik ilişkiler turizm politikalarını da belirlemiştir. Bu bağlamda, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nda ve turizmin kurumsal yapısında bazı değişiklikler yapılmış, AB uyum sürecine uygun olarak AB’nin turizm politikaları takip edilmeye başlanmıştır. AB turizm politikalarının çerçevesini oluşturan çevre, kültür ve turizm politikaları ilişkisi doğrultusunda sürdürülebilir turizm yaklaşımının benimsenmesi ve çevre politikaları üzerinde önemle durulması bu dönemin temel özelliği olarak tanımlanabilir (Karakuş, 2003, s. 21; Emekli, 2005, s. 101).

2000’li yıllarda turizm politikalarının çerçevesini belirleyen önemli bir başka gelişme de 2007 yılında stratejik planlama yaklaşımı ile geliştirilen Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007-2013)’dır. Türkiye Turizm Stratejisi ve Eylem Planı turizm endüstrisi için ana plan niteliği taşımakta ve endüstrinin gelişme alanlarını sürdürülebilir turizm yaklaşımı ile turizmin bölgesel gelişmeye katkıları ve istihdama etkileri ekseninde ele almaktadır. Eylem planının hedefleri arasında 2023 yılına kadar Türkiye’nin dünyada ilk beş ülke arasında yer alan uluslararası bir marka haline getirilmesi yer almaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007, s. 3).

2014-2018 yılları arasında Türkiye’de turizm dalgalı gelişmelere sahne olmuştur. 2000’li yılların başından itibaren turist sayısı sürekli artarak 2014 yılında zirveye ulaşmış, ancak iç ve dış gelişmeler nedeniyle 2015 ve 2016 yıllarında gerilemiştir. 2017 yılında toparlanmaya başlayan endüstri, 2018 yılında 39,5 milyon kişi ile rekor düzeyde ziyaretçi sayısına ulaşmış; turizm geliri de 29,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2019, s. 19-20).

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda Türkiye ekonomisinin dönüm noktaları ile birlikte değişen iktisat ve turizm politikası yaklaşımları Tablo 1’de özetlenmiştir. 1980 sonrası dönemde özellikle turizm teşvikleri, iktidar değişikliğine bağlı olarak politika yaklaşımlarındaki değişiklikler, AB uyum süreci ve son olarak stratejik planlama yaklaşımı ile birlikte hazırlanan 2023 Türkiye Turizm Stratejisi hem iç ve dış politika yaklaşımları hem de dünya ekonomisindeki olumlu ve olumsuz gelişmeler ile birlikte turizm endüstrisinin dönüm noktaları olarak değerlendirilebilir.

Tablo 1. Planlı Dönemde İktisat ve Turizm Politikaları

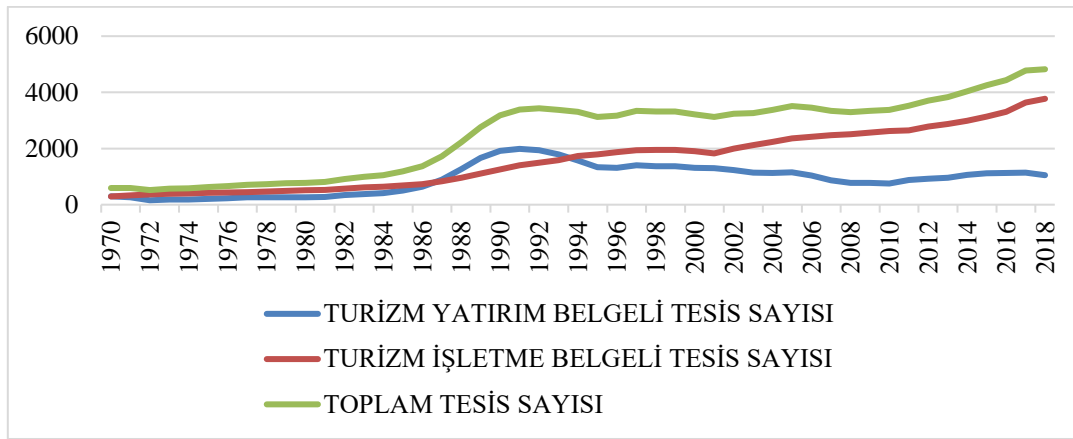
Dönemler	İktisat Politikaları	Turizm Politikaları
1960-1980 Dönemi	Merkezi planlama ve ekonomik kalkınma politikaları	Turist sayısı ve turizm gelirinde artış hedeflemesi
1980-2000	Ekonomide serbestleşme politikaları	Yatırım teşvikleri, turist sayısı ve turizm gelirinde artış hedeflemesi
2000 sonrası	Merkezi planlamadan stratejik planlama yaklaşımına geçiş ve uluslararası adaptasyon politikaları	Avrupa Birliği uyum süreci ve 2023 Türkiye Turizm Stratejisi

Kaynak: Araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Veri Seti

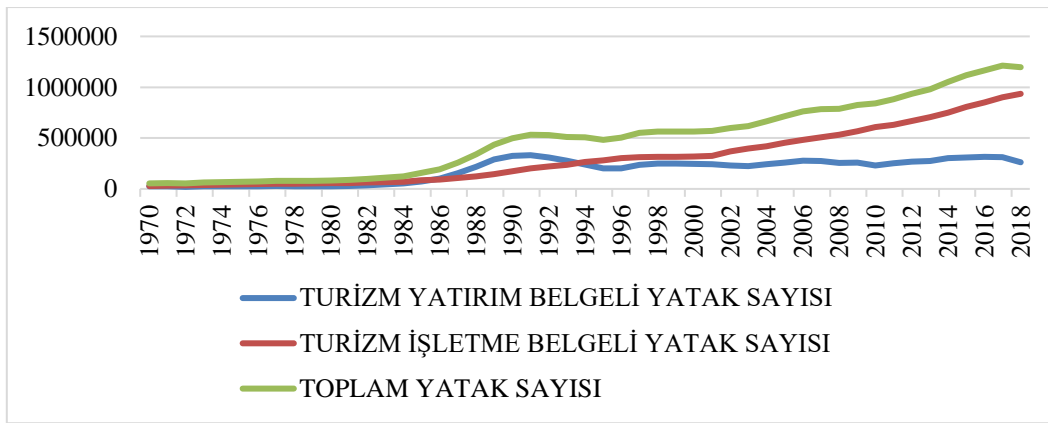
Türkiye’de iktisat ve turizm politikalarındaki kaymaların etkilerini değerlendirebilmek amacıyla, bu çalışmada 1970-2018 dönemi için Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Turizm Yatırım ve İşletme Belgeli Tesis İstatistiklerinden derlenen, konaklama işletmelerine ait turizm yatırım ve işletme belgeli tesis ve yatak sayıları ile toplam tesis ve

yatak sayıları kullanılmıştır. 1970-2018 dönemine ilişkin yıllık veriler doğal logaritma dönüşümleri yapılarak analizlerde kullanılmıştır. Veri setine ait grafikler Şekil 1 ve Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 1. Turizm Yatırım ve İşletme Belgeli Tesis Sayıları (1970-2018)

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020). Tesis İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201140/yillik-istatistikler.html>

Şekil 1 ve 2 incelendiğinde, özellikle toplam tesis ve yatak sayıları grafiğinde görülebileceği üzere 1982 Turizm Teşvik Kanununun turizm yatırımları üzerindeki belirgin etkisi 1985 yılından itibaren görülmeye başlanmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren turizm işletme belgeli tesis sayıları ve toplam tesis sayıları artış eğilimi gösterirken, yatırım belgeli tesis sayıları azalma eğilimi göstermektedir. Benzer şekilde, turizm işletme belgeli ve toplam yatak sayıları tesis sayılarına paralel olarak artış göstermekte, yatırım belgeli yatak sayıları ise azalma eğilimi göstermektedir. Ayrıca serilere ilişkin grafiklerde görsel olarak yapısal değişime işaret eden birden çok kırılma noktası gözlemlenmektedir. Yapısal değişimlerin istatistiksel olarak varlığını ve anlamlılığını değerlendirmek amacıyla çok sayıda kırılmayı dikkate alabilen Bai-Perron (BP) (2003) ve Carrion-i Silvestre (CiS) (2009) birim kök testleri kullanılmıştır. Bu sayede tesis ve yatak sayılarına ait zaman serileri üzerinde yapısal kırılmaların varlığını ve ortaya çıkış dönemleri tespit edilerek bu dönemlere ilişkin iktisat ve turizm politikalarının değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Yöntem

Zaman serilerinde dönemselsel olarak deterministik trendler etrafında durağanlık söz konusu olabilir (Göçer & Peker, 2014). Geleneksel birim kök testleri olarak tanımlanan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF), Philips-Perron (PP), Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) testleri, yapısal kırılmaların varlığı durumunda zaman

serilerinde durağanlık açısından hatalı sonuçlar verebilmektedir (Perron, 1989). Yapısal kırılmaları modelleyen birim kök testleri ise zaman serisinde sabit terimde ve/veya eğimde dönemsel olarak ortaya çıkan istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar/şokları incelemektedir. Bu farklılıklar/şoklar genellikle politika kaymaları, ekonomik krizler, savaşlar, doğal afetler gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Yapısal kırılmalı birim kök testlerinin geleneksel birim kök testlerinden üstün yönleri; serilerde kırılmaların varlığından bağımsız olarak daha tutarlı sonuçlar vermeleri ve kırılma parametrelerine göre değişmeyen sonuçlar ürettikleri için performanslarının kırılmanın büyüklüğüne bağlı olmamasıdır (Carrion-i-Silvestre vd., 2009). Bunlara ek olarak, bu testlerde kırılma sayıları ve tarihleri de içsel olarak belirlendiği için bu tarihlerin doğrudan yorumlanması mümkündür.

Bai ve Perron (1998) tarafından geliştirilen BP çoklu yapısal kırılma birim kök testi, dinamik programlama temeline dayanan bir algoritma ile kırılma sayısını üç farklı test ile analiz etmektedir. Bu testler; **SupFT(k)**, **UDmax** ve **WDmax** duble maksimum ve ardışık (sequential) **SupFT** ($\ell + 1 \mid \ell$) testleridir.

BP testinde model seçimi Bayesyen Bilgi Kriteri (BIC), Schwarz bilgi kriterinin (SIC) Liu, Wu ve Zidek (1994) tarafından uyarlanmış hali olan LWZ kriteri ve BP tarafından geliştirilen ardışık **SupFT** ($\ell + 1 \mid \ell$) testine dayalı ardışık (sequential) kriterleri ile yapılmaktadır. BP testinde zaman serisinde m sayıda kırılma (ve $m + 1$ sayıda rejim) analizi için kullanılan çoklu doğrusal regresyon modeli Eşitlik (1)'de verilmiştir:

$$y_t = x_t' \beta + z_t' \delta_j + u_t \quad t = T_{j-1} + 1, \dots, T_j \quad (1)$$

Yukarıdaki modelde $j=1, \dots, m+1$, $T_0 = 0$ ve $T_{m+1} = T$ olarak tanımlanmaktadır. y_t veri setinde kullanılan her bir bağımlı değişkenin gözlem değerlerini, x_t ($p \times 1$) ve z_t ($q \times 1$) değişkenlere ait vektörleri, β ve δ_j ($j = 1, \dots, m + 1$) katsayı vektörlerini, u_t ise hata terimini ifade etmektedir. Model T sayıda gözlem değeri için kırılma noktalarını ve regresyon katsayılarını tahminlemektedir. Modeldeki (T_1, \dots, T_m) ise bilinmeyen kırılma noktalarını ifade etmektedir. Modelin matris gösterimi Eşitlik (2) ve (3)'te verilmiştir:

$$Y = X\beta + \bar{Z}\delta + U \quad (2)$$

$$Y = (Y_1, \dots, Y_T)'; X = (X_1, \dots, X_T)'; \delta = (\delta_1, \dots, \delta_T)'; Z_i = (Z_{T_{i-1}+1}, \dots, Z_T)' \quad (3)$$

Matris gösterimde verilen modelde kırılma sayısı $m > 2$ ise hesaplama süreci karmaşıklaştığı için Bai ve Perron (2003), **SupFT** ($\ell + 1 \mid \ell$) testi üzerinden serilerde bir farklı kırılma sayısının hesaplandığı iki durumu karşılaştırmayı önerdikleri için araştırmanın amacına uygun olarak analizlerde **SupFT** ($\ell + 1 \mid \ell$) testi kullanılmıştır.

Carrion-i Silvestre (2009) yapısal kırılmalı birim kök testi ise küçük örneklemelerde kullanılabilen ve zaman serilerini en çok 5 kırılmaya kadar analiz eden bir birim kök testidir. CiS testi, Bai ve Perron (2003) algoritmasını kullanarak yapısal kırılma noktalarını içsel kabul etmektedir. CiS testinde kullanılan rassal analiz süreci aşağıdaki Eşitlik (4) ve (5)'teki gibi formüle edilmektedir:

$$y_t = d_t + u_t \quad (4)$$

$$u_t = \alpha u_{t-1} + v_t \quad t = 0, \dots, T \quad (5)$$

Model için $u_0 = 0$ olarak varsayılmakta ve $\{u_t\}$ gözlemlenmemiş bir sıfır ortalama sürecini ifade etmektedir. CiS testinde kurulan üç model bulunmaktadır. Bu modellerden ilki Model 0 seviye değerinde kaymayı, Model I eğimde değişim ya da değişen büyümeyi, Model II ise karma değişimi incelemektedir. Carrion-i-Silvestre vd. (2009) tarafından serilerin durağanlığını test etmek için geliştirilmiş test istatistikleri aşağıdaki eşitliklerde verilmiştir:

$$PT(\lambda_0) = \{S(\bar{\alpha}, \lambda_0) - \bar{\alpha} S(1, \lambda_0)\} / s_2(\lambda_0) \quad (6)$$

$$MPT(\lambda_0) = [c^{-2} T^{-2} \sum_{t=1}^T \tilde{y}_{t-1}^2 + (1 - \tilde{c}) T^{-1} \tilde{y}_T^2] / s(\lambda_0)^2 \quad (7)$$

$$MZ_a(\lambda_0) = (T^{-1} \tilde{y}_T^2 - s(\lambda_0)^2) (2T^{-2} \sum_{t=1}^T \tilde{y}_{t-1}^2)^{-1} \quad (8)$$

$$MSB(\lambda_0) = (s(\lambda_0) - 2 T^{-2} \sum_{t=1}^T \tilde{y}_{t-1}^2)^{-1/2} \quad (9)$$

$$MZ_t(\lambda_0) = (T^{-1} \tilde{y}_T^2 - s(\lambda_0)^2) (4s(\lambda_0)^2 T^{-2} \sum_{t=1}^T \tilde{y}_{t-1}^2)^{-1/2} \quad (10)$$

Zaman serilerinde durağanlığın ve kırılma noktalarının belirlenmesi amacıyla yukarıda CiS hipotez testleri için asimptotik kritik değerler bootstrap, yani yeniden örnekleme yöntemiyle üretilmektedir. Bootstrap yöntemi örnekleme daha küçük örneklemlere ayırıp çok sayıda tahmin üreterek zaman serilerinde durağanlığı ve yapısal kırılmaları belirlemektedir. CiS testinde sıfır hipotezi yapısal kırılmalar altında birim kökün varlığını değerlendirirken, BP testinde sıfır hipotezi tam tersi olarak birim kökün olmadığı durumu sorgulamaktadır. Dolayısıyla CiS testinde hesaplanan test istatistiği kritik değerden küçük olduğunda H_0 hipotezi reddedilmekte, seride birim kök olmadığı ve serinin durağan olduğu sonucu elde edilmekte; buna karşın BP testinde hesaplanan test istatistiği kritik değerden küçük olduğunda H_0 hipotezi reddedilerek seride birim kökün var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. (Göçer & Peker, 2014: 114).

Bulgular

Bu çalışmada Bai ve Perron (2003)'ün kırılma sayısını belirlemek amacıyla önerdikleri hipotezler arasında ardışık (sequential) SupFT ($\ell + 1 \mid \ell$) testi (sıfır hipotezi ℓ sayıda, alternatif hipotezi $\ell + 1$ sayıda kırılma vardır) kullanılarak yapılan BP testine ilişkin sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Bai ve Perron (2003) Test Sonuçları**

TOPLAM TESİS SAYISI							
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model			
Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri	Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri
0 vs. 1 *	367.2473	8.58	1982, 1989, 2012	0 vs. 1 *	48.94652	11.47	1985, 1992, 2011
1 vs. 2 *	56.54155	10.13		1 vs. 2 *	26.55121	12.95	
2 vs. 3 *	13.89978	11.14		2 vs. 3 *	27.00959	14.03	
3 vs. 4	2.024311	11.83		3 vs. 4	6.115289	14.85	
4 vs. 5	0.085841	12.25		4 vs. 5	2.028884	15.29	
TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİS SAYISI							
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model			
Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri	Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri
0 vs. 1 *	152.9492	8.58	1987, 1994, 2004,2012	0 vs. 1 *	30.64108	11.47	1985, 1999, 2012
1 vs. 2 *	50.71353	10.13		1 vs. 2 *	27.79878	12.95	
2 vs. 3 *	27.39439	11.14		2 vs. 3 *	14.51502	14.03	
3 vs. 4 *	12.56456	11.83		3 vs. 4	5.384704	14.85	
4 vs. 5	4.534128	12.25		4 vs. 5	0.816275	15.29	
TURİZM YATIRIM BELGELİ TESİS SAYISI							
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model			
Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri	Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri
0 vs. 1 *	118.5217	8.58	1981, 1988, 1995, 2006	0 vs. 1 *	115.3970	11.47	1985, 1992, 2008
1 vs. 2 *	44.88067	10.13		1 vs. 2 *	15.85446	12.95	
2 vs. 3 *	18.14125	11.14		2 vs. 3 *	7.946816	14.03	
3 vs. 4 *	12.35557	11.83		3 vs. 4	6.046023	14.85	
4 vs. 5	0.00000	12.25		4 vs. 5	1.218032	15.29	

Tablo 2. Bai ve Perron (2003) Test Sonuçları** (devamı)

TOPLAM YATAK SAYISI							
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model			
Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri	Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri
0 vs. 1 *	354.8051	8.58	1981, 1988, 2005	0 vs. 1 *	174.2199	11.47	1983, 1990,2002
1 vs. 2 *	41.01729	10.13		1 vs. 2 *	10.82921	12.95	
2 vs. 3 *	27.73848	11.14		2 vs. 3 *	15.30617	14.03	
3 vs. 4	9.357738	11.83		3 vs. 4	0.845789	14.85	
4 vs. 5	3.963714	12.25		4 vs. 5	0.970342	15.29	
TURİZM İŞLETME BELGELİ YATAK SAYISI							
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model			
Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri	Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri
0 vs. 1 *	216.7879	8.58	1977, 1987, 1994, 2006	0 vs. 1 *	105.7778	11.47	1977, 1985, 1994, 2002
1 vs. 2 *	41.83496	10.13		1 vs. 2 *	12.74873	12.95	
2 vs. 3 *	18.35486	11.14		2 vs. 3 *	12.19698	14.03	
3 vs. 4 *	15.36047	11.83		3 vs. 4 *	17.99215	14.85	
4 vs. 5	0.000000	12.25		4 vs. 5	0.622708	15.29	
TURİZM YATIRIM BELGELİ YATAK SAYISI							
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model			
Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri	Kırılma Testi	Hesaplanan İstatistik	%5 Kritik Değerler**	Kırılma Tarihleri
0 vs. 1 *	685.0325	8.58	1980, 1987	0 vs. 1 *	157.4382	11.47	1982,1992
1 vs. 2 *	12.34463	10.13		1 vs. 2 *	24.14067	12.95	
2 vs. 3	2.967371	11.14		2 vs. 3	3.959708	14.03	
3 vs. 4	0.793906	11.83		3 vs. 4	1.654954	14.85	
4 vs. 5	0.976931	12.25		4 vs. 5	2.422371	15.29	

* Anlamli kırılma sayısını göstermektedir.

** L+1 breaks vs. global L metodu kullanılarak analiz yapılmıştır.

Kaynak: Araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2'deki bilgilere göre, analize dahil edilen tüm değişkenlerde hem sabitte kırılmalı hem de sabit ve trendde kırılmalı modelde istatistiksel olarak anlamlı kırılmalar gözlenmektedir. Tablo 3'te yapısal kırılma tarihleri özetlenmiştir.

Tablo 3. Serilere İlişkin BP Testi Yapısal Kırılma Tarihleri

Toplam Yatak Sayısı		Toplam Tesis Sayısı	
Sabitte	Sabitte ve Trendde	Sabitte	Sabitte ve Trendde
1981	1983	1982	1985
1988	1990	1989	1992
2005	2002	2012	2011
Yatırım Belgeli Yatak Sayısı		Yatırım Belgeli Tesis Sayısı	
Sabitte	Sabitte ve Trendde	Sabitte	Sabitte ve Trendde
1980	1982	1981	1985
1987	1992	1988	1992
		1995	2008
		2006	
İşletme Belgeli Yatak Sayısı		İşletme Belgeli Tesis Sayısı	
Sabitte	Sabitte ve Trendde	Sabitte	Sabitte ve Trendde
1977	1977	1987	1985
1987	1985	1994	1999
1994	1994	2004	2012
2006	2002	2012	

Kaynak: Araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'e göre, sabitte ve sabitte ve trendde yapısal kırılmalar benzer tarihlere tahminlenmektedir. Analize konu olan tüm serilerde yapısal kırılmaların olması turizm yatırımlarını etkileyecek ölçüde iktisat ve turizm politikalarında kaymaların ve ekonomik krizlerin getirdiği derin değişikliklerin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bunlara ek olarak test sonuçlarına bakıldığında 1980 öncesiyle ilgili olarak sadece turizm işletme belgesine sahip yatak sayısında (1977) bir kırılma tespit edilebilmiştir. Bu durum, 1970-1980 yılları arasında turizm yatırımlarını etkileyen ve belirgin şekilde arttıran ya da azaltan bir şok olmadığına işaret etmektedir.

Carrion-i Silvestre (2009) tarafından yapılan çoklu yapısal kırılma birim kök testi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur. CiS testi, yapısal kırılmaların varlığını doğrulamakla birlikte bu kırılmaların tarihleri hakkında doğrudan bilgi vermez.

Tablo 4. Carrion-i Silvestre Test Sonuçları

TOPLAM YATAK SAYISI						
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model		
Test	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri
PT test	10.441689	5.9853236	1983, 1990, 2001	22.112632	7.77921	1981, 1987, 2001
MPT test	10.288224	5.9853236		18.565449	7.77921	
MZA test	-20.267654	-33.09017		-14.835182	-35.412437	
MSB test	0.15559823	0.12471658		0.1831766	0.11820665	
MZT test	-3.1536112	-4.0537158		-2.7174581	-4.1896652	
TURİZM İŞLETME BELGELİ YATAK SAYISI						
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model		
Test	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri
PT test	12.731678	5.8313225	1975, 1984, 1992	37.222281	8.1015326	1984, 1991, 2001
MPT test	13.183035	5.8313225		29.893873	8.1015326	
MZA test	-14.350146	-31.936405		-9.5668943	-35.588836	
MSB test	0.18647763	0.12764478		0.22828254	0.11783606	
MZT test	-2.6759811	-3.9660721		-2.1839549	-4.196813	
TURİZM YATIRIM BELGELİ YATAK SAYISI						
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model		
Test	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri
PT test	11.442039	6.4307102	1981, 1990, 1995	18.623922	7.6942106	1979, 1989, 1996
MPT test	11.189203	6.4307102		17.519101	7.6942106	
MZA test	-19.890273	-33.151894		-15.551735	-35.423413	
MSB test	0.15532988	0.12367219		0.17668071	0.11805684	
MZT test	-3.0895537	-4.0492677		-2.7476916	-4.1859437	
TOPLAM TESİS SAYISI						
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model		
Test	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri
PT test	15.833123	5.9600096	1984, 1990, 2010	28.722194	8.1338306	1980, 1987, 2010
MPT test	12.789173	5.9600096		22.960724	8.1338306	
MZA test	-15.522315	-32.051629		-12.354044	-34.921122	
MSB test	0.17939168	0.12707357		0.20116309	0.11891265	
MZT test	-2.7845743	-3.9973308		-2.4851777	-4.1661084	

Tablo 4. Carrion-i Silvestre Test Sonuçları (devamı)

TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİS SAYISI						
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model		
Test	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri
PT test	22.266594	6.5317719	1972, 1986, 1991	26.146532	8.4773201	1986, 1991, 1990
MPT test	21.789505	6.5317719		23.205607	8.4773201	
MZA test	-9.3288144	-32.0688		-12.618673	-34.98333	
MSB test	0.21604788	0.12633522		0.19080325	0.11858754	
MZT test	-2.0154706	-3.9759921		-2.407684	-4.1523926	
Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı. (Devamı)						
TURİZM YATIRIM BELGELİ TESİS SAYISI						
Model:	Sabitte Kırılmalı Model			Sabitte ve Trendde Kırılmalı Model		
Test	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri
PT test	24.880279	6.2640714	1972, 1984, 1989	26.985729	8.213837	1975, 1987, 2010
MPT test	25.586889	6.2640714		21.221958	8.213837	
MZA test	-7.332831	-31.379342		-13.483298	-35.051914	
MSB test	0.24595216	0.12824354		0.1920878	0.11882716	
MZT test	-1.8035256	-3.9259376		-2.589977	-4.1690637	
Not: Tüm testlere ait hesaplanan test istatistikleri kritik değerlerden büyük olduğu için teste ait H_0 reddedilememektedir. Kırılma tarihleri değişkenler üzerinde etkilidir.						

Kaynak: Araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4'ten açıkça anlaşıldığı üzere, tüm değişkenler için hem sabitte kırılmalı modelde hem de sabitte ve trendde kırılmalı modelde istatistiksel olarak anlamlı yapısal kırılmalar tespit edilmiştir. BP testi sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, kırılma tarihlerinin benzer tarihlerde olduğu ve CiS testinin iktisat ve turizm politikalarındaki değişimleri ve etkileri oldukça benzer şekilde tahminlediği gözlemlenmektedir. Kırılma tarihleri Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5. Serilere ilişkin CiS testi yapısal kırılma tarihleri

Toplam Yatak Sayısı		Toplam Tesis Sayısı	
<i>Sabitte</i>	<i>Sabitte ve Trendde</i>	<i>Sabitte</i>	<i>Sabitte ve Trendde</i>
1983	1981	1984	1980
1990	1987	1990	1987
2001	2001	2010	2010
Yatırım Belgeli Yatak Sayısı		Yatırım Belgeli Tesis Sayısı	
<i>Sabitte</i>	<i>Sabitte ve Trendde</i>	<i>Sabitte</i>	<i>Sabitte ve Trendde</i>
1981	1979	1972	1975
1990	1989	1984	1987
1995	1996	1989	2010
İşletme Belgeli Yatak Sayısı		İşletme Belgeli Tesis Sayısı	
<i>Sabitte</i>	<i>Sabitte ve Trendde</i>	<i>Sabitte</i>	<i>Sabitte ve Trendde</i>
1975	1984	1972	1986
1984	1991	1986	1991
1992	2001	1991	1990

Kaynak: Araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Sonuç

Türkiye'de iktisat politikalarının turizm politikaları üzerindeki etkileri ve ülkenin içinde bulunduğu koşullar değerlendirildiğinde birbirinin ayrılmaz parçası olan bir yapı ile karşılaşılmaktadır. Bu yapının en belirgin örneği olarak; 1980'lerde iktisat politikalarındaki serbestleşme yaklaşımının turizm alanında yatırımların merkeze

alınması ve uygulamaya konulan özelleştirme politikaları ve yabancı yatırımcılara sağlanan olanaklar gibi iktisat politikalarının, 1985 yılından itibaren toplam tesis sayısındaki belirgin artışı sağlaması gösterilebilir. 1990'lı yıllarda art arda gelen ekonomik krizler nedeniyle gelişen ekonomik durgunluk ve uygulanan iktisat politikaları turizm yatırımları üzerinde diğer alanlarda olduğu gibi olumsuz etkilerini göstermiştir. Ülkeyi derinden etkileyen 2001 Krizi sonrasında iktisat ve turizm politikaları farklı bir eksene oturmuş, kalkınma planlamaları yaklaşımından stratejik planlama yaklaşımına geçilmiştir. 1982 Turizmi Teşvik Kanunu kadar hızlı olmasa da bu farklılaşmanın etkileri zaman içinde ortaya çıkmıştır. 2007-2013 dönemini kapsayan Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı 2010 yılı sonrasında yatırım belgeli tesis sayısında olumlu etkilerini göstermeye başlamıştır.

İktisat politikalarının bir alt alanı olarak değerlendirilebilecek turizm politikaları iktisat politikalarındaki yaklaşım farklılıklarından, politika kaymalarından doğrudan etkilenmektedir. Araştırma bulgularına göre özetle turizm yatırım belgeli konaklama tesislerinde kırılma noktaları Turizm Teşvik Kanunu'nun etkilerinin görülmeye başlandığı 1985 yılına, 1991 yılında başlayan Körfez Savaşına eşlik eden ekonomik krizin etkilerinin ortaya çıktığı 1992 yılına ve 2008 Küresel Finans Krizi'nin başladığı yıl olan 2008'e tarihlenmektedir. İşletme belgeli konaklama tesisleri için ise yapısal kırılmalar 1985 yılına ek olarak 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve derin etkileri olan Marmara Depreminin yaşandığı yıl olan 1999 ile 2008'de ABD'de başlayan Küresel Finans Krizinin talep ve ekonomi üzerinde belirgin etkilerinin hem Avrupa'da hem de Türkiye'de görülmeye başlandığı 2012 yılına işaret etmektedir. Bu bulgulardan yola çıkarak, ekonomik krizlerin ve piyasalara güvensizliğin etkilerinin turizm yatırımları üzerindeki etkilerinin hemen ortaya çıktığı, buna karşın hâlihazırda işletme aşamasına gelmiş konaklama tesisleri üzerindeki etkilerinin gecikmeli bir şekilde yansıdığı anlaşılmaktadır. Benzer bir durum toplam tesis ve yatak sayıları ile yatırım belgeli yatak ve işletme belgeli yatak sayıları için de geçerlidir. Ancak genel bir değerlendirme olarak toplam tesis ve yatak sayılarının işletme belgeli tesis ve yatak sayıları ile değil, turizm yatırım belgeli tesis ve yatak sayıları ile aynı dönemlerde şoklar ile karşılaştıkları söylenebilir.

Araştırmada kullanılan BP ve CiS yapısal kırılmalı birim kök testlerinin sonuçları değerlendirildiğinde; turizm yatırım belgeli tesislerde ve yatak sayılarında ortaya çıkan yapısal değişimler, sermaye birikimi açısından önemli bir bilgi kaynağıdır. Turizm yatırımlarının öncelikli olarak yatırım belgesi almayı gerektirdiği, ayrıca iktisat ve turizm politikalarındaki kaymaların ya da yaklaşım farklılıklarının etkilerinin belli bir süre içinde görünür hale geleceği düşünüldüğünde, yapısal kırılma tarihleri ile ilgili değerlendirmelerde eğilimi görebilmek için sabit kırılmalı modellerin yanı sıra sabit ve trendde kırılmalı modellerin sonuçlarının birlikte yorumlanmasını gerektirmektedir.

Yatırım belgeli tesis sayılarında kırılma tarihleri sabitte kırılmalı modelde 1981, 1988, 1995 ve 2006; sabit ve trendde kırılmalı modelde ise 1985, 1992 ve 2008 olarak belirlenmiştir. 1980'li yıllarda görülen şoklar büyük ölçüde 1982 yılında yürürlüğe giren Turizm Teşvik Kanunu ile birlikte turizm endüstrisinin yatırımlar açısından çekici hale geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte yatırım başvuru ve kabul süreçleri göz önünde bulundurulduğunda, teşvik kanunun fiili etkilerinin 1985 yılında belirgin hale geldiği söylenebilir. Ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayısının 1982'de 1,4 milyon iken 1985'te 2,6 milyona yükselmesi bu kırılmanın etkisini yansıtmaktadır. 1989'dan itibaren iktisat politikalarında serbestleşmeyi ve özel sektörü destekleyen yaklaşımların yatırımlara dönüşmediği, hemen ardından 1990 yılında başlayan Körfez Savaşı'nın ekonomik büyüme üzerinde belirgin olumsuz etkiler yarattığı görülebilir. 1991 yılında savaşın ve beraberinde getirdiği ekonomik sorunların bir

sonucu olarak Türkiye’de ekonomik büyüme durma noktasına gelmiştir. Dolayısıyla 1992 yılında görülen kırıma bu durgunluğun olağan sonucudur. Körfez Savaşı döneminde güvenlik endişeleri nedeniyle ziyaretçi sayıları da olumsuz etkilendiğinden, yatırımlar açısından turizm endüstrisi çekiciliğini kaybetmiştir. Benzer şekilde, 1995 yılında görülen kırıma da ülkede yaşanan 1994 ekonomik krizi sonrası yatırımların düşüşe geçtiği bir dönemi yansıtmaktadır. İncelenen serilerde 1990’lı yıllarda görülen kırılmalar, politika kaymalarından ziyade, ekonomik durgunluk nedeniyle politikaların istendik şekilde uygulamaya konulamamasından kaynaklanmaktadır. 2006’da da ülkedeki ekonomik koşulların hızla kötüleşmesi sonrası ekonomik daralma ortaya çıkmış ve yatırımlar durma noktasına gelmiştir. 2006 krizi ve hemen ardından 2008’de ortaya çıkan Küresel Finans Krizi, turizm yatırımlarını etkileyen şok dalgaları yaratmıştır ve politika kaymalarını beraberinde getirmiştir. 2008’de görülen yapısal kırılma, ekonomik daralma, işletme iflasları ve yabancı sermayenin ülkeyi terk etmesine yol açan Küresel Finans Krizinin etkileri ile açıklanabilir.

İşletme belgesi, turizm sektöründe faaliyet gösteren tesislerin niteliklerine bağlı olarak başvurdukları ve onaylandığında bakanlık tarafından verilen bir belgedir. Turizm politikalarındaki teşvikler, işletme belgeli tesislere çeşitli fırsatlar sunmaktadır. İşletme belgesine sahip tesislerde ve yatak sayılarında meydana gelen yapısal kırılmaları iktisat ve turizm politikalarının uygulamadaki doğrudan yansımaları olarak değerlendirmek mümkündür.

Toplam tesis sayıları için sabitte kırılmalı modelde kırılma tarihleri 1982, 1989 ve 2012, sabit ve trendde kırılmalı modelde ise 1985, 1992 ve 2011 olarak belirlenmiştir. 1982-1985 dönemi, Teşvik Kanunu’nun etkisiyle tesis sayılarında önemli bir değişimin olduğu dönemi yansıtmaktadır. Bu dönem için yapısal kırılmaların hem yatırım belgeli hem de işletme belgeli tesisler açısından benzer tarihlerde ortaya çıkması, turizm politikaları açısından teşvik sisteminin belirgin bir dönüşüm yarattığına işaret etmektedir. Şekil 1 ve 2’de verilen grafiklerde özellikle 1985 sonrasında toplam tesis ve yatak sayılarındaki artış dikkat çekicidir. Özelleştirme, yabancı sermayenin yatırım yapması için sunulan olanaklar gibi faktörler bu artışın temel nedenleri arasında sıralanabilir. 1989-1992 yılları arasında ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar ve yarattığı güvenlik endişeleri nedeniyle Körfez Savaşı turizm yatırımlarını olumsuz yönde etkilemiştir. 2000’li yıllarda azman serilerinde görülen yapısal kırılmalar da 2008 Küresel Finans Krizinin yansımalarına işaret etmektedir.

Toplam yatak sayısı açısından yapısal kırılmalar sabitte kırılmalı modelde 1981, 1988 ve 2005 yıllarında, sabit ve trendde kırılmalı modelde ise 1983, 1990 ve 2002 yıllarında görülmektedir. İşletme belgeli ve yatırım belgeli yatak sayılarında olduğu gibi temel belirleyiciler ülkedeki politik iklim ve ekonomik koşullar olarak sıranabilir. 1980’li yıllarda özel sektörü destekleme çabaları ve Teşvik Kanunu’nun etkisiyle 1980’li yıllarda toplam yatak sayılarında artış görülmektedir. 1990 yılı, yatırımların düşüşe geçtiği bir dönem olarak göze çarpmaktadır. 2002 ve sonrası dönem ise, yatak sayılarındaki artışın göstergesidir ve turizm politikalarındaki stratejik planlama yaklaşımlarının sonucu olarak değerlendirilebilir.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak, iktisat ve turizm politikaları arasındaki ilişki değerlendirildiğinde karar vericilere ve politika uygulayıcılara sunulabilecek öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Turizm politikaları iktisat politikalarından ve planlama yaklaşımlarından doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle turizm politikalarının da iktisadi hedefleri destekleyecek şekilde hazırlanması ve uygulamaya konulması büyük önem arz etmektedir.

- İktisat ve turizm politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde, karar vericiler ve uygulayıcılar ile endüstride faaliyet gösteren tüm paydaşlar arasında iş birliği ve koordinasyon esas olmalıdır. Bu noktada paydaşların geleceğe yönelik beklentileri ve tahminleri, uluslararası turizm eğilimleri, seyahat motivasyonlarındaki değişiklikler ve uluslararası konjonktürdeki gelişmeler de dikkate alınmalıdır.
- Turizm politikaları geliştirilirken, turizm endüstrisinin mevsimsellik, talep yoğunlaşması, turistik ürünlerde çeşitliliğin olmaması gibi iç dinamikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, ekonomik büyüme hedefini turizm açısından doymuş bölgelerde arz kapasitesinin artırılması ile desteklemek yerine, yeni turistik bölgelerin ve ürünlerin geliştirilmesi yönünde turizm politikaları geliştirilmesi gerekmektedir.
- Turizm ya da iktisat politikalarından çok ekonomik krizlerin ve politik çalkantılar, doğal afetler gibi faktörlerin etkileri turizm endüstrisi açısından daha belirleyicidir. Bu nedenle ekonomik durgunluk dönemlerinin turizm politikalarına olumsuz etkisi öngörülmesi ve gerekli önlemler turizm politikalarının içine entegre edilerek kriz yönetimi planları hazırlanmalıdır.
- Turizm yatırımlarının desteklenmesi ve turizm politikalarının uygulamaya konulması açısından önemli bir araç olan teşvikler özellikle stratejik planlama anlayışında uygun fon kaynakları ile desteklenmeli, ekonomik olumsuzlukların bu fon kaynakları üzerindeki etkileri en aza indirilmelidir.
- Turizm yatırımları, turizm arzının ve turizm talebinin gereksinimlerini karşılayacak şekilde planlanmalı; belirlenen politikaların uygulanması sürecinde başarının değerlendirilmesi ve stratejik planlama yaklaşımının esnekliğine dikkat edilmelidir.

Bu araştırma literatürde turizm arzını ülke bazlı ele alarak ve ekonometrik yöntemlerle inceleyen ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca turizm arzını iktisat ve turizm politikalarındaki değişikliklerin etkileri bağlamında ele alarak konunun paydaşlarına önemli bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar turizm politikalarının ve turizm endüstrisinin iktisat politikası yaklaşımlarından ve iktisadi değişkenlerden bağımsız bir şekilde ele alınamayacağını açıkça göstermektedir. Bu noktada, turizm literatüründe turizm endüstrisinin kamu, özel sektör, arz, talep gibi boyutlarını bütüncül bir yaklaşımla ele alan akademik çalışmalara ihtiyacı olduğu söylenebilir. Bu çalışmada veri sınırlılıkları nedeniyle turizm arzının sadece konaklama işletmeleri boyutu ele alınmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda turizmin yiyecek-içecek, seyahat gibi alanlarında karşılaştırmalı analizler aracılığıyla iktisat ve turizm politikaları arasındaki ilişkinin ve diğer turizm işletmelerini etkileyen şokların detaylı analizi yapılabilir.

Beyan

Makalenin tüm yazarlarının makale sürecine verdikleri katkı eşittir. Yazarların bildirmesi gereken herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Z. & Mutlu, Ç. (2016). Turizmi etkileyen Avrupa Birliği politikalarının Türkiye turizm politikaları ile karşılaştırılması: AK Parti dönemi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 123-139.
- Akça, Y. (2016). Tourism Policy in Turkey's Development Plans. *International Conference on Eurasian Economies*, 721-726.

- Akçura, G. (2012). Türkiye Turizminde 150 Yıl. Antalya: OTI Holding Yayınları
- Akkuş, G. & Akkuş, Ç. (2016). Erzurum ili potansiyel turistik arz kaynaklarının incelenmesi. Iğdır University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 1(1), 99-120.
- Akkuş, G. & Akkuş, Ç. (2019). Kastamonu ilçeleri temel turistik arz kaynakları envanteri: Tabiat turizmi alt türleri ve doğa sporları. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(2), 146-164.
- Akyılmaz, B. (2021). Tourism supply and infrastructure of the Mesopotamia destination from the perspective of marketing. European Journal of Managerial Research (EUJMR) , 5(8), 107-133.
- Andaç, F. (2018). Turizm Hukuku. Ankara: Detay Yayıncılık
- Arslan, R. (2017). Türkiye'nin turizm politikası (1923-1960). Electronic Turkish Studies, 12(19), 1-16.
- Ay, A. & Karaçor, Z. (2006). 2001 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinde krizden büyümeye geçiş üzerine bir tartışma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 0(16), 67-86.
- Aydın, A. & Gencür, A. (2015). Türkiye'nin turizm arzı, piyasa yapısı ve global riskler: keşifsel bir yaklaşım. Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi , 2 (2)
- Aydoğuş, İ., Soybalı, H. H. & Baytok, A. (2006). Yunanistan ile Türkiye'de uygulanan turizm yatırım teşviklerinin karşılaştırılması. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 1-22.
- Bai, J. & Perron, P. (2003). Computation and analysis of multiple structural change models. Journal of Applied Econometrics, 18, 1-22.
- Bai, J. & Perron, P. (1998). Estimating and testing linear models with multiple structural changes. Econometrica, 66, 47-78.
- Başdoğan, G. (2019). Merkezden taşraya turizm politikalarının yansımaları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 69-88.
- Batuhan, T. (2020). On birinci kalkınma planında turizm politikaları. Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(2), 77-84.
- Bayrak, M. & Kanca, O. C. (2013). Türkiye'de 1970-2011 yılları arasında oluşan ekonomik ve siyasi gelişmelerin seyri. Akademik Bakış Dergisi, 35(0), 1-20.
- Bezirgan, M. & Kömür, T. (2019). Konaklama arz yapısı bakımından turistik destinasyonlarda dış çevre analizi: Ayvalık örneği. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(1), 295-311.
- Boratav, K. (2008). Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007). Ankara: İmge Kitabevi
- Boz, İ., (2021). 2020 Covid-19 pandemi sonrası Mersin için turizm politikası önerileri. Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 8(15), 72-89.
- Büyükalvarcı, A., Şapcılar, M. C. & Bayrakçı, S. (2016). Kalkınma planları kapsamında turizm endüstrisinin değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, (11), 186-201.
- Can, İ. İ. & Emir, O. (2021). Beş yıllık kalkınma planları kapsamında kitle turizmüne ve alternatif turizme bakışın değerlendirilmesi. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 6(1), 125-155.

- Carrion-i-Silvestre, J. L., Kim, D. & Perron, P. (2009). GLS-based unit root tests with multiple structural breaks under both the null and the alternative hypotheses. *Econometric Theory*, 25 (6), 1754-1792.
- Çiçekdağı, M. (2020). Kalkınma planlarında turizm: İçerik analizi yöntemi ile Türkiye kalkınma planlarının analizi. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 1-11.
- Demirdağ, Ö. & Küçükcalay, M. (1999). Türkiye’de 1960-1980 müdahale dönemi ekonomileri: İktisat politikaları ve makro ekonomik göstergeler açısından bir karşılaştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 121-138.
- DPT (2019). 11. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Eldemir, G. Y. (2021). Turgut Özal dönemi kültür ve turizm politikaları. *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-*, 26, 150-166.
- Emekli, G. (2005). Avrupa Birliği’nde turizm politikaları ve Türkiye’de kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 99-107.
- Emekli, G. (2006). Avrupa Birliği bölgesel politikasında turizmin yeri ve Türkiye turizmi, TÜCAUM IV. Coğrafya Sempozyumu, Ankara.
- Erdilek, A. (1988), The role of foreign investment in the liberalization of the Turkish economy, in *Liberalization and the Turkish Economy*, (Eds. T. F. Nas and M. Odekon) Greenwood Press, 141-159.
- Ertuna, Ö. (2007). Aşırı değerli TL ve Türkiye ekonomisine etkileri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (35), 1-12.
- Fırat, E. (2009). Türkiye’de 1980 sonrası yaşanan üç büyük kriz ve sonuçlarının ekonomi-politiği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 501-524.
- Göçer, İ. & Peker, O. (2014). Yabancı doğrudan yatırımların istihdam üzerindeki etkisi: Türkiye, Çin ve Hindistan örneğinde çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme analizi. *Yönetim ve Ekonomi*, 21 (1), 107-123.
- Gökdeniz, A. & Erdem, B. (2015). Turizm politikasında ekonomik başarı koşulları ve ayvalık örneği. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (7), 1-32.
- Halis, M., Karagöz, Y. & Savgın, C. (2009). Bitlis ili turistik arz potansiyelinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 6(3).
- Hazine Müsteşarlığı (TCHM) (2001), Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı: Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar. Ankara: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Matbaası.
- Kahraman, N. & Tarla, E. G. (2022). Turizm Harcamaları, ekonomik büyüme, doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesi ve politika önerileri: OECD ülkeleri örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(3), 2569-2589.
- Karabıçak, M. (2010). Küresel krizleri tetikleyen nedenler ve küresel krizin Türkiye boyutu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 251-270.
- Karakuş, G. (2003). Avrupa Birliği Turizm Politikası. Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- Kargı, V. & Özügürlü, Y. (2007). Türkiye’de küreselleşmenin vergi politikaları üzerine etkileri: 1980-2005 dönemi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 275-289.
- Kaya, M. C. & Batman, O. (2016). Sakarya’nın kongre turizmi pazarı arz analizi: Yerel paydaşlar üzerinde bir araştırma. *İşletme Bilimi Dergisi (JOBS)*, 4(1), 79-97.
- Kazgan, G. (2004). Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Keskin, H., Gündüz, C. & Çeken, H. (2013). Muğla ilinin turistik arz-talep potansiyeli: yönetici perspektifinden bir bakış. *İl Oluşunun 100. Yılında Muğla Değerleri Sempozyumu*, 26-28 Eylül 2013, Muğla.
- Kilci, M. (1994). Başlangıcından bugüne Türkiye’de özelleştirme uygulamaları (1984-1994), *Devlet Planlama Teşkilatı*, 1-43.
- Kozak, R. & Evren, N. (1997). Şile’nin turizm arz ve talebinin değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 47-51.
- Kösedağ, E. (2022). Yerel yönetimlerin turizm politikaları üzerine bir değerlendirme: Doğubayazıt Belediyesi örneği. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 481-502.
- Liu, J., S. Wu, & J.V. Zidek (1994), On segmented multivariate regressions. Department of Statistics, University of British Columbia.
- Manavoğlu, E. & Yıldırım, E. (2020). Sürdürülebilir turizm alan planlamasında ve politikalarında açık ve yeşil alanların rolü. *PAUD- Peyzaj Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 19-32.
- Özçelik, P. K. (2001). 12 Eylül’ü anlamak. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(1), 73-93.
- Özdipçiner, N. S. & Çetin, A. (2019). Yöre halkının turizm politikalarına güveni: Pamukkale örneği. *Anadolu Kongreleri 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 28-29 Aralık 2019, Diyarbakır.
- Özekici, Y. K. & Silik, C. E. (2017). Türkiye’deki iklim değişikliği plan ve politikalarında turizm sektörünün yeri. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (2), 58-79.
- Öztürk, Ş., Nas, F. & İçöz E. (2008). 24 Ocak Kararları, neo-liberal politikalar ve Türkiye tarımı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 15-35.
- Perron, P. (1989). The great crash, the oil price shock, and the unit root hypothesis. *Econometrica*, 57(6), 1361-1401.
- Sakarya, A. (2014). Türkiye’de ekonomi politikaları ve ülke mekânında değişim 1980 2012. *MEGARON/Yıldız Technical University, Faculty of Architecture E-Journal*, 9(4), 243-254.
- Sarı, V. İ. (2020). Türkiye’de ulusal ve bölgesel politika belgelerinde sürdürülebilir turizm planlaması, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 18(1), 1-27.
- Sarı, Ö. & Uygur, S. M. (2021). Türkiye Turizm planlaması ve politikalarında yabancı sermayenin yeri ve önemi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9(Special Issue 5), 17-41.
- Savran, S. (1992), Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri. İstanbul: KardelenYayınları.

- Serin, V. & Bastı, E. (2001). Gelişmekte olan ülkelerde görülen finansal krizlere getirilen teorik açıklamalar ve Türkiye örneği. *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı II*, 2(42), 1214–1224.
- Sezgin, Ş. (2010). Politika transferi ve Türkiye’de özelleştirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27.
- Soyak, M. (2014). Uluslararası turizmde son eğilimler ve Türkiye’de turizm politikalarının evrimi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (4), 1-18.
- Sözen, M. Ö. (2006). 1982 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan Turizm Politikaları ve Turizm Politikalarının Çanakkale Ekonomisine Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sözen, M. (2007). 1982 sonrasında Türkiye’de uygulanan turizm politikalarının Çanakkale turizmine etkileri. *Sosyoekonomi*, 6(6), 63-87.
- Şahin, A. (1990). İktisadi Kalkınmada Önemi Bakımından Türkiye’de Turizm Sektöründeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi. Ankara: TOBB Yayınları
- Şahin, K. & Yılmaz, A. (2009). Samsun ilinde doğal kaynaklara dayalı turizm arzı ve planlanması. *Journal of International Social Research*, 2(7), 218-231.
- Şanlıoğlu, Ö. & Özcan, E. Ö. (2017). Türkiye’de uygulanan turizm teşvik politikaları ve sonuçları üzerine bir değerlendirme. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 97-118.
- Şener, Y. & Oktay, K. (2022). Yerel yönetimlerin turizm politikaları üzerine bir inceleme: Bolu örneği. *TURAR Turizm ve Araştırma Dergisi*, 11(1), 4-28.
- Şimşek, H. A. (2007), Türkiye’de 2000 sonrasında uygulanan istikrar programlarının kamu maliyesine etkileri. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44 (512), 52-68.
- T. C. Kültür Bakanlığı (2007). Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007-2013). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2012). Türkiye’de Turizm Sektörüne Sağlanan Teşvik ve Destekler. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020). Tesis İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201140/yillik-istatistikler.html>.
- Toprak, M. (1996). Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişimler. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Tuncel, V. (2019). Kalkınma planlarının turizm politikaları perspektifinde değerlendirilmesi. *Tourism and Recreation*, 1(2), 58-66.
- Tursan, Y. (2021). Turizm arz kaynaklarının sürdürülebilirliği: Gönen örneği. *Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 47-68.
- Tutar, K. F. & Tok, A. (2018). Türkiye’nin Avrupa Birliği uygulamaları kapsamında turizm politikaları. *Atlas Journal*, 4(15), 1815-1826.

- Tüleykan, H. & Bayramoğlu, S. (2016). Türkiye’de 24 Ocak kararları ile başlayan finansal serbestleşmenin günümüz iktisadi ve mali yapısına yansımaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 44, 401-420.
- Uğur, N. G. & İstanbullu Dinçer, F. (2022). Avrupa Birliği turizm politikalarının Türk turizmine etkilerinin çevre ve sürdürülebilirlik bağlamında analizi: Marmara Denizi müsilaj sorunu. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 48-61.
- Uğurlar, A. & Çelikkalek, A. (2018). Turizm politikalarının gelişimi için sürdürülebilir turizm göstergeleri. *IWACT 2018 International West Asia Congress of Tourism Research*, 27-30 Eylül 2018, Van.
- Ünlüöner, K. & Sevim, B. (2005). Turistik arz kaynaklarının değerlendirilmesinde yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütleri, eğitim kurumları ve örgütleri, eğitim kurumları ve yerel medyanın rolüne ilişkin bir uygulama: Zonguldak ili örneği. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 54-73.
- Yaşar, B. K. (2009). Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikalarının İhracat Üzerinde Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeğen, İ., Aytar, O. & Erdemir, N. K. (2011). Avrupa Birliği turizm politikası bağlamında Türk turizm politikaları ve karşılaştırması. *I.Uluslararası IV.Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu 1-4 Aralık 2011, Isparta*, 237-248.
- Yeldan, E. (2009). Kapitalizmin yeniden finansallaşması ve 2007/2008 krizi: Türkiye krizin neresinde. *Çalışma ve Toplum*, 1(20), 11-28.
- Yenal, O. (2010). Cumhuriyet’in Kısa İktisat Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Yeşilbağ, M. (2016). Hegemonyanın harcı: AKP döneminde inşaata dayalı birikim rejimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(2), 599-626.
- Yıldırım, G. & Keleş, Y. (2022). Avrupa Birliği turizm politikaları ile Türkiye turizm politikalarının karşılaştırılması. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 145-169.
- Yüceol, H. (2014). Türkiye ekonomisi üzerine genel bir değerlendirme 2014 yılı ve sonrası. *Toprak İşveren Sendikası Dergisi*, 103, 2-11.

Examining the Effects of Economic and Tourism Policy Shifts on Turkish Tourism Supply Using Structural Break Unit Root Tests

Fırat ÇİFTÇİ

Anadolu University Graduate School of Social Sciences, Eskişehir/Türkiye

İnci Oya COŞKUN

Anadolu University Faculty of Tourism Department of Tour Guiding, Eskişehir/Türkiye

Extended Summary

The effects of tourism on economic growth have caused countries to attach importance to tourism policies, and each country has developed different policies in line with its resources (Kahraman & Tarla, 2022). The tourism industry has been seen as an important source of export, foreign exchange, and employment for the Turkish economy since the 1980s. It is seen that tourism has been considered a policy area since 1963 when central plans began to be made. The country's tourism policies are designed to support investments in this field and increase the supply capacity, especially through the Tourism Incentive Law No. 2634, which came into force in 1982 and is still actively used by the state. The tourism policies determined by Turkey, one of the leading tourism destinations in the world, in line with its economic policies, and the development plans developed in line with these policies play a major role in the development of the country's tourism.

In the post-1980 period, especially tourism incentives, changes in policy approaches due to the change in power, the EU harmonization process, and finally the 2023 Turkey Tourism Strategy, which was prepared together with the strategic planning approach, can be considered as the turning points of the tourism industry together with the positive and negative developments in the domestic and foreign policy and the world economy.

This study aims to evaluate the effects of the economy and tourism policies implemented after 1980 in Turkey on tourism supply through policy shifts. To examine the effects of the economic and tourism policy changes implemented in Turkey, in this study, the number of facilities and beds with tourism investment and operation certificates belonging to accommodation enterprises and the total number of facilities belonging to accommodation enterprises, compiled from the Tourism Investment and Operation Licensed Facility Statistics of the Ministry of Culture and Tourism for the period 1970-2018. and number of beds. In addition, the total number of facilities and beds was included in the data set to evaluate the effects of policy changes holistically. Bai-Perron (BP) (2003) and Carrion-i Silvestre (CiS) (2009) unit root tests, which can take into account many breaks, were used to determine the effects and periods of breaks on the number of facilities and beds by evaluating the presence of structural changes.

Tests such as Extended Dickey-Fuller (ADF), Philips-Perron (PP), and Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS), which are defined as traditional unit root tests, can give erroneous results in terms of stationarity in series (Perron, 1989). On the other hand, structural break unit root tests examine statistically significant differences or shocks in the fixed term and/or slope that occur in certain periods of the time series and may generally occur due to policy changes, economic crises, wars, and natural disasters. The superior aspects of traditional unit root tests are that they give more consistent results regardless of the presence of breaks in the series, and their performance does not depend on the size of the break, since they produce results that do not change according to the break parameters (Carrion-i-Silvestre et al., 2009). In addition, since the break numbers and dates are determined internally, it allows direct interpretation of these dates.

Tourism policies in Turkey are considered a sub-title of economic policies. Decisions to be taken and steps to be taken regarding the tourism industry are carried out within the framework of economic policies. Periodic changes in economic policies directly affect and determine the direction of tourism policies. According to the research findings, the breaking points in accommodation facilities with tourism investment certificates are dated to 1985, when the effects of the Tourism Incentive Law began to be seen, to 1992, when the effects of the economic crisis accompanying the Gulf War that started in 1991, and to 2008, the year 2008 Global Financial Crisis began. Structural breaks for accommodation facilities with operating licenses. In addition to 1985, the economic crises experienced in the 1990s and the Marmara Earthquake, which had profound effects, in 1999, and the Global Financial Crisis, which started in the USA in 2008, had a significant impact on demand and economy, both in Europe. It also points to 2012, when it started to be seen in Turkey. Based on these findings, it is understood that while the effects of the economic crises and the effects of insecurity in the markets on tourism investments emerge immediately, the effects on the accommodation facilities that are already in the operational stage are reflected in a delayed manner. A similar situation applies to the total number of facilities and beds, as well as the number of beds with investment certificates and beds with operation certificates. However, as a general assessment, the total number of facilities and beds faced shocks in the same periods, not with the number of facilities and beds with operation certificates, but with the number of facilities and beds with tourism investment certificates.

Based on the results of the research, when the relationship between economics and tourism policies is evaluated, many suggestions can be offered to decision-makers and policy practitioners. Among them; Preparation and implementation of tourism policies in a way that supports economic goals, cooperation and coordination between decision-makers and practitioners and all stakeholders operating in the industry in the process of development and implementation of economic and tourism policies, future expectations and forecasts of stakeholders, international tourism trends, travel motivations. taking into account the changes and developments in the international conjuncture, preparing crisis management plans considering that the effects of economic crises and factors such as political turmoil and natural disasters are more decisive than tourism or economic policies in terms of the tourism industry, planning tourism investments to meet the needs of tourism supply and tourism demand, evaluation of the success in the implementation of the determined policies and paying attention to the flexibility of the strategic planning approach.